

kl. 1300.

PARLAMENTARISMEN - 100 ÅR

Det er naturlig - nesten selvfølgelig - at den offisielle markering av 100-årsjubileet for innføringen av parlamentarismen i Norge finner sted her i Stortinget. Etter 1884 er det ingen som setter spørsmålstegn ved at det folkevalgte Storting skal kontrollere den utøvende makt, eller ved at Regjeringen skal utgå fra Stortinget.

Formelt innebar parlamentarismen en innskrenkning av den personlige kongemakt, av Kongens rett til å velge sitt råd. Men i virkeligheten hadde regjeringen allerede på forhånd vesentlig redusert den personlige kongemakt. Det skjedde ikke minst i den lange periode da Fredrik Stang ledet den. Den norske regjering var langt på vei blitt et selvsupplerende organ.

Stang ønsket en sterk regjering. Men han så også at et positivt samvirke med Stortinget var en forutsetning for en videre styrkelse av den utøvende makt. Det kan derfor hevdes at parlamentarismen med tiden ville ha seiret i Norge, uansett om man hadde avstått fra den dramatiske kamp.

Det konkrete stridsspørsmål i 1884 gjaldt Venstres krav om statsrådenes adgang til Stortinget. Opprinnelig hadde det vært den konservative Fredrik Stangs forslag. Han hadde imidlertid tenkt seg en ledende regjering, mens Johan Sverdrup utformet slagordet om "all makt i denne

sal". Men heller ikke her er motsetningen så klar som det kan synes. Også Sverdrup så at parlamentarismen ville bety at "Regjeringens Magt vil blive større", som han sa. Går vi tilbake i parlamentarismens forhistorie ser vi altså at linjene krysses og at bildet er langt mer komplisert enn vi vanligvis får det fremstilt. Johan Sverdrups avgjørende rolle står likevel lysende klar. Den vei han pekte ut innebar en videre demokratisering av vår statsskikk.

***

Det sies gjerne om det parlamentariske demokrati at det er preget av kompromisser og at det er lite egnet til å styre gjennom krisetider, når samfunnet stilles overfor særlig vanskelige problemer. Men da vårt parlamentariske demokrati ble stilt på en spesielt alvorlig prøve i den vanskelige mellomkrigstiden, viste det seg at systemet holdt. Den egentlige forutsetning for at dette var mulig, det som gir det parlamentariske demokrati dets styrke, er imidlertid at det tross krise og motsetninger fantes en fellesskapsfølelse i folket.

Parlamentarismen forutsetter partistyre, og med partistyre følger en organisert og alltid tilstedeværende opposisjon, hvis oppgave det er blant annet å kritisere regjeringen. Et slikt system gjør motsetningene tydelige, mens det som forener altfor lett kommer i bakgrunnen. Nettopp derfor kan det være nyttig at vi minner hverandre om den dypereliggende forutsetning som ligger nettopp i fellesskapsfølelsen.

Særlig i et mangepartisystem som vårt vil parlamentarismen bare kunne gi gode resultater hvis det finnes nok vilje til å sette langsiktige samfunnshensyn foran kortsiktige partihensyn. Politikk er kamp mellom partier, men må også være noe meget mer.

***

Betydningen av parlamentarismens gjennombrudd lå ikke bare i demokratiseringen av den utøvende makt. Vi må vende tilbake til 1884 for å gripe fatt i annen utviklingslinje: Parlamentarismen innebar også en mulighet for en utvidelse av den offentlige makt overhode. Det var på dette grunnlag motstanden mot parlamentarismen ble reist. Som Torkel Aschehoug sa, fryktet man læren om "Statens ubegrensede Magt og Ret". Det var den samme lære man hadde kjempet mot i 1814, da representert ved den eneveldige kongemakt. Et hovedhensyn ved etableringen av maktfordelingen i Grunnloven i 1814 hadde vært begrensningen av den offentlige makt. Slik virket den også. Statsmaktene holdt hverandre i sjakk. Parlamentarismen kunne derimot sette maktfordelingen til side og åpne for maktutvidelsen.

Man bør kunne erkjenne at dette ikke var et spørsmål om demokrati eller ikke: Debatten gjaldt et valg mellom former for demokrati.

100 år etter kan det være grunn til å hevde at Aschehougs frykt var overdrevet. Flertallstyranniet kom ikke. Den gamle maktbalanse fant langt på vei sitt

4.

motstykke i det nye system av politiske partier som er parlamentarismens særkjenne. Samtidig har veksten i organisasjonens makt medført en begrensning i det politiske flertalls handlefrihet.

Men om frykten for veksten i statens makt var overdrevet, var den ikke derfor ugrunnet. Selv om de fleste vil mene at en stor del av den utvidelse av statens makt og myndighetsområde som har funnet sted har vært nyttig og vel begrunnet, blir det jo i dag på tvers av mange partigrenser reist spørsmål om ikke utviklingen er gått for langt. Problemet er for såvidt nå igjen som for 100 år siden - hvor langt bør den offentlige makt gå i forhold til den enkeltes rett?

Spørsmålet om begrensningen av statens makt er aktualisert også på en ny måte. Det offentlige apparat er blitt så omfattende og uoversiktelig at det er reist tvil både om hvor demokratisk systemet egentlig er, og når det gjelder mulighetene for å utøve effektiv og god styring.

Det kan også virke som litt av et historisk paradoks at Stortinget - etter først å ha gjennomført en sterk utvidelse av sin egen myndighet i 1884, igjen har gitt fra seg omfattende fullmakter til andre, i både små og større saker. Dette er trekk ved utviklingen som kan være uheldige om de går for langt.

Men det er heldigvis også lett å finne styrke nok ved vår parlamentarisme. Stortinget har makten i sin hånd når det vil bruke den. Og den åpne debatt som foregår i og rundt Stortinget, og mellom de politiske partier, er avgjørende for utviklingen av vårt felles politiske normgrunnlag. Det som foregår på Stortinget blir avgjørende ikke bare ved de vedtak som fattes der, men også fordi det påvirker de mange andre avgjørelser som treffes rundt omkring, i det omfattende system som moderne statsstyring er blitt.

:

Sett i dette perspektiv er det all grunn til å slå fast at innføringen av parlamentarismen for 100 år siden var et viktig skritt i den lange utvikling av vårt demokrati.